

Список литературы: 1. Асмус В.Ф. Иммануил Кант. – Изд. «Наука». – М., 1973. – 534 с. 2. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. Т.3. Философия духа. - М., «Мысль», 1977. – 471 с. 3. Ж.П. Сартр. Экзистенциализм – это гуманизм.// Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. – С. 319 – 344.

Поступила в редколлегию 25.03.08

УДК 1:316.3

О.М. КУЗЬ, канд. соціол. наук, доцент

ПОЛІТИЧНА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

В статті досліджується вплив політичного на соціальне в онтологічному та аксіологічному ракурсах. Здійснено висновок про те, що політична інституціалізація соціальної реальності може бути розглянута як розвиток соціально-політичних форм і засобів організації життя соціума, що має на меті – встановлення соціального порядку, який забезпечуватиме стабільні мережі соціальної взаємодії. Соціальні інституції конституюють соціальний порядок як есенцію політичної реальності.

В статье исследуется влияние политического на социальное в онтологическом и аксиологическом ракурсах. Делается вывод о том, что политическую институционализацию социальной реальности можно рассматривать как развитие социально-политических форм и способов организации жизни социума, имеющее сквозную цель – установление социального порядка, который обеспечивает стабильные сети социальных взаимодействий. Социальные институты конституируют социальный порядок как эссенцию политической реальности.

The political influence on the social in the ontological and axiological aspects is considered. The conclusion is being made that the political institutionalization of the social reality may be considered as the development of the socio-political forms and means of life organization of the society having the through goal that is the establishment of social order which ensures stable nets of the social interactions. The social institutions constitute social order as the essence of political reality.

Актуальність теми дослідження. У практичному плані вкрай важливо бачити ті чинники, що обумовлюють політичну інституціалізацію соціальної реальності, оскільки їх історична комбінація на конкретному етапі соціального процесу здатна задати йому відповідний вектор. Тому їх треба виявляти, аналізувати, враховувати для того, щоб невловима у змінах соціальна реальність не підносила сюрпризів у вигляді революцій. Разом із тим, у гуманітарному дискурсі наразі склалася певна традиція, що позиціонує політичну реальність як окремий шар соціальної реальності, що функціонує за власними законами, а її прояви не виходять за межі політичного. Внаслідок такої тенденції політичне постулюється як предмет політичних розвідок, що є надто окремішнім щодо соціальної реальності в цілому, тож вивчення впливу політичного на соціальне займає маргінальні позиції в сучасних соціально-філософських і політичних дослідженнях.

Виходячи з вищезазначеного, *метою даної статті* є дослідження впливу політичного на соціальне в онтологічній та аксіологічній площині. Відповідно, *об'єктом дослідження* постають політичні процеси, що конституують соціальну реальність.*

Ступінь розробленості проблеми. Починаючи з класиків філософської думки, взаємодія власне соціального й різних його складових розглядалася в різних площинах з різними акцентуаціями. Так, К. Маркс наголошував на первинності економічної сфери, відносно якої решта (і соціальна, і політична) були, на думку філософа, похідними. М. Вебер обстоював первинність чинників духовності, культурного середовища, що формує інші суспільні відносини. У дихотомії „політичне — соціальне” більш дослідженим залишається вплив соціального на політичне, зворотний зв'язок зазвичай залишається поза увагою дослідників. Наголошуючи на тому, що соціальна реальність у своїй процесуальності постає політичною реальністю, доцільною й евристичною видається концептуалізація політичної інституціоналізації соціальної реальності, що передбачає ретельне дослідження чинників означеного процесу та його наслідків.

Амбівалентність соціальних феноменів у процесуальності їх буття й обумовлена цим фактом реверсивність соціальної реальності примушують урахувувати, насамперед, екзистенціальні потреби як детермінанти політичного процесу. Це пов'язано з тим, що за ними стоять неусувні онтопотреби, що проявляються на інституціональному рівні залежно від конкретної історичної, соціальної та предметної ситуації у вигляді інтересів, сутнісне оформлення яких відбувається у політичному, точніше, соціально-політичному, процесі — у процесі становлення соціальності. Можна сказати, що відправною точкою цього процесу є онтопотреби, а кінцевою — інтереси як підґрунтя цілєдосягнення. Оскільки між онтопотребами й інтересами знаходяться два рівні соціального опосередкування, соціально-політичний процес багато в чому ірраціональний, його цілі можуть бути задані уявними інтересами, що підтверджує трагізм історії людства. Якщо розуміти політику як соціальний феномен, що має багаторівневу організацію та реверсивність цілей і засобів всередині, то поняття „особиста вигода” й „суспільні справи”, що так часто протиставляються, стають комплементарними. Це не виключає, звісно, домінування одних інтересів на шкоду іншим, але в цілому стає особисто вигідним мати систему соціального ладу, де індивід може жити не одним днем, а об'єктивно оцінювати свої життєві шанси, планувати майбутнє, визначати стратегію й тактику свого буття. Так, А.І. Демидов пише: “Ще один чинник, що вирішально впливає на ступінь упорядкованості політичних відносин, — динаміка соціальних інтересів різних рівнів загальності. Саме в забезпеченні їх гармонійної взаємодії полягає найважливіше значення політики. Історичний досвід переконує в тому, що деформація політичних відносин виникає кожного разу, коли заперечується специфіка, автономність інтересів різних рівнів загальності. ...Поєднання

суспільного і приватного може відбуватися не на шляхах самозречення й абсолютизації одного та ігнорування іншого, а на основі формування чітких уявлень про реальну ієрархію та сполученість інтересів. ...Формування реального, а не ефемерного, уявного політичного ладу ґрунтується на наявності в різних політичних сил спільних корінних інтересів і необхідності співробітництва в їхньому захисті (конституціоналізм)” [3, с. 146].

Можна сказати, що крізь всю історію філософської та соціально-політичної думки можна простежити ідею про базисний характер потреб як у низці чинників, що обумовлюють поведінку індивіда, так і в процесі розгортання соціальності. У той же час, закономірним наслідком розвитку капіталізму є збільшення автономності індивіда, ступеню його свободи. Рух із „царства необхідності” супроводжується розширенням можливостей, а, отже, і інтересів людини, чим вона й покладає сферу своєї свободи. Це, власне, і відображено у ширшому використанні поняття „інтерес” для осмислення суті соціально-політичних процесів суспільства на протигагу проникненню в потребу природу соціуму (детальніше див. [8, с. 144-168]). Якщо за часів античності йшлося здебільшого про інтереси певних соціальних груп, про „суспільні інтереси”, то в період розвитку капіталізму акцент починає переноситись на „приватний інтерес”, що стає відправною точкою соціально-політичного аналізу. Так, в європейську політичну думку ввійшли принципи номіналізму, які містять пріоритет індивідуального інтересу, ризик індивідуального самовизначення й право вільно змінювати групову приналежність [10, с. 232].

Історична тенденція автономізації індивіда обумовила перехід соціально-гуманітарних наук від переважного вивчення об’єктивних чинників суспільного розвитку до вивчення чинників суб’єктивних. „Те, що термін „соціальна цінність” зустрічається набагато частіше, ще раз підтверджує тенденцію переходу соціології нарівні з філософією до проблем ціннісного (етичного) характеру” [5, с. 32]. Розширення аксіологічного підходу до аналізу соціальних явищ відсуває на другий план експлікацію понять „потреба” та „інтерес” як основних детермінант соціальної поведінки особистості. Даному підходові притаманна аксіоматичність відносно цих категорій, у ньому вони присутні у „знятому” вигляді. Але завжди необхідно пам’ятати реверсію потреб і цінностей, тобто, з одного боку, послідовний процес перетворення цінностей на інтереси, а інтересів — на потреби. З іншої — варто мати на увазі, що в „синтезі потреб і цінностей потреби виявляються більш потужною силою” [4, с. 192]. Ця реверсія надає змоги досягнути значну роль ідеології в соціально-політичному розвитку, її вплив на процеси соціальної детермінації в цілому.

На ціннісному аспекті потребової взаємодії слід зупинитися окремо через те, що він виражає ціннісний рівень соціальної реальності, а також через те, що він конститується цілою низкою опосередкувань. Це призводить до розриву іманентного й трансцендентного, зв’язок яких інколи

„уявляється недосяжним” [1, с. 13]. Стає реальністю можливість відриву цінностей від сутнісних потреб, при цьому ціннісний аспект в онтологічному плані є потребою (див. [9, с. 257; 2, с. 46]). Тому аксіологічний підхід має самостійне значення для соціально-гуманітарного знання. Поза ним неможливо вирішити питання про роль і місце свідомості у процесі потребової взаємодії та формування інтересів, питання про специфіку усвідомлення людьми своїх дійсних потреб та інтересів, питання про співвідношення в них об’єктивного й суб’єктивного. Фокусується ж він, як нам бачиться, в ціннісному ставленні людини до своєї потребової взаємодії зі світом.

Характерним є те, що народження та еволюція ціннісних ідей і уявлень були пов’язані зі становленням полісної організації соціуму, де вирішальну роль відігравали, як про це пише В.І. Плотніков, „цілі й орієнтації індивідів, безпосередньо залучених до життя соціуму й вимушених постійно визначати його долю й долю тимчасових політичних союзів” [7, с. 6]. Теоретичні орієнтації античної думки, у свою чергу, визначало головне питання — „питання про те, що слід розуміти під Благом — чи то Вище Благо, чи Благо як таке, чи те, що практично є найбільш корисним і піднесеним...” [7, с. 7]. Важливим постає те, що якби ми визначили часову розмірність ціннісного рівня як „майбутнє-з-для-минулого”, то В.І. Плотніков у своєму визначенні аксіології також „ухопив” усі часові модальності. Він визначив аксіологію як „учення про форми та способи ціннісного проектування людиною своїх життєвих спрямувань у майбутнє, вибору орієнтирів для наявного життя й виправдання чи засудження минулого „іншого” й загальнозначущого” [7, с. 5].

У запропонованій нами класифікації аксіологія виражає онтологічну потребу в топосі, будь-яке місце у соціальному просторі має дистанцію відносно інших топосів, тому вибір людиною свого місця у світі неможливий без оцінки структур, умов, ресурсів, своїх здатностей і можливостей. В існуючих структурах еталонами виступають типізовані „сітки людських смислів”, які дозволяють людині орієнтуватися в соціальному просторі, обираючи певне місце в ньому, вона приймає й відповідну систему цінностей, а з нею і образ життя.

Наш підхід до розуміння потреб дозволяє зробити висновок, що модуси онтопотреб у топосі можуть забезпечувати і нормальне функціонування суб’єкта, коли вони не блокують реалізацію решти онтопотреб (у такому випадку кажуть — він на своєму місці), і руйнувати його суб’єктну сутність, коли це відбувається. Неодмінною умовою в даному випадку є самодовліюче значення модусів. Але якщо сприйняття, засвоєння цінностей інших суб’єктів не руйнує єдність онтопотреб, то змінюється сутність суб’єкта й онтопотребі знаходять відповідний їй сутнісний прояв. Цим визначається і значення цінностей: наявність у них онтологічного підґрунтя робить їх неодмінним компонентом, атрибутом соціальної діяльності, котра є цілепокладаючою,

селективною. Тому не випадково питання про цінності поставало неодмінною складовою будь-якої значущої філософської і соціологічної системи, в особливості тих, де спеціально вивчалися проблеми людської діяльності. Оціночне ставлення, тобто відбір якостей і явищ дійсності, необхідних людині, представляє обов'язковий і при цьому початковий момент усілякої діяльності. Саме в процесі оцінки, що постійно відбувається щодо явищ дійсності, особливо наочно проявляється як відносна самостійність цінностей, так і можливість їх суб'єктивної інтерпретації.

Однак загрозу органічній цілісності політичної реальності несе відносна самостійність як цінностей, так і потреб та інтересів, що їх покладають, оскільки вони належать до різних рівнів буття соціальної реальності. Багаторівнева система соціального опосередкування зазвичай призводить до того, що в нас можуть сформуватися цінності, не пов'язані з сутнісними потребами, як, втім, можуть не поставати цінністю й наші сутнісні потреби. Тому частіше цілісність політичної реальності забезпечується не органічними, а механічними процедурами, де ключову роль відіграє влада з усією сукупністю репресивних м'єр. Відносна стабільність досягається через формування соціально-політичних інститутів, покликаних (в ідеалі та в теорії) забезпечити виявлення й узгодження потреб та інтересів легальних учасників політичного процесу. Але на практиці їх недовершеність призводить до того, що латентні суб'єкти чинять інколи вирішальний вплив на прийняття політичних рішень. Тому інституціоналізація самої політичної реальності і в практичній, і в теоретичній площині завжди пов'язана із зіткненням інтересів та ідей. Вони подаються побутовій свідомості через ідеологію як безумовні цінності, позбавляючи тим самим суб'єкта історичних альтернатив, відчужуючи його від реальних умов його буття, що диктують йому інші потреби, аніж нав'язані репресивними цінностями. Для того щоб забезпечити пріоритет органічних підвалин політики перед репресивними, інституціоналізація політичної реальності повинна розглядатися гранично широко. І якщо у практичному плані це проявляється, зокрема, в політизації соціального життя, у, багато в чому стихійному, пошуку оптимальних форм соціально-політичної взаємодії, то належного теоретичного осмислення ця проблема не знаходить, про що свідчить високий рівень соціального насилля на початку нового тисячоліття.

Зазначені особливості взаємодії суб'єкта з дійсністю визначають суттєву особливість соціальних процесів у цілому. Вона полягає в тім, що в силу активності соціальних суб'єктів, здатних тією чи іншою мірою адекватно усвідомлювати суть процесів, що протікають, співвідносити те, що відбувається, зі своєю системою потреб і цінностей, соціальні (а тим більше, політичні) процеси завжди є альтернативними, як би політики не намагалися довести зворотнє (альтернативи реформі немає!).

У соціальній реальності формування й усвідомлення потреб виступатиме двоєдиним процесом у разі, якщо цей процес визнати виключно

раціональним. Проте у політичній дійсності ірраціональну складову неможливо подолати, і ми „раптом” відкриваємо, що світ навкруги й ми самі стали іншими. Перетворення номінальних суб’єктів політики через реалізацію притаманної їм суб’єктності на дійсних суб’єктів не може протікати поза раціоналізацією політичного процесу. Тому детермінація соціально-політичного процесу потребами та інтересами соціальних суб’єктів прямо пропорційна ступеню їх усвідомлення. Оскільки на інституціональному рівні потреби завжди постають у формі інтересів, то важливості набуває розуміння механізму їх усвідомлення. Об’єктивна складність процесу усвідомлення потреб і формування інтересів диктує необхідність зосередити зусилля на науковому підході до вирішення цього питання.

Включення людини до ширшого соціального контексту потребує від неї високої загальної культури, постійної ситуативної оцінки й розуміння наслідків своїх дій. Це тим більше необхідно зараз, коли політична реальність створює все більше каналів, якими реалізується потенційність соціальності, і вона набуває нових властивостей. Суттєвим чинником стабільності при такій динаміці починає виступати активістська політична культура, в якій суб’єкт усвідомлює своє місце і роль у певній соціальній системі, орієнтуючись при цьому на систему в цілому; реалізуючи свою суб’єктність, він не повинен руйнувати суб’єктність інших легітимних учасників соціально-політичного процесу. Тому особистості потрібен відповідний рівень культури й моралі, щоб вона, усвідомлюючи свою приналежність до однієї соціальної групи, не протиставляла себе іншим, свої функціональні інтереси не підмінювала дисфункціональними й інтегрувала перші через політичну систему в суспільство. У цілому, сутність політичної системи повинна виражатися, насамперед, у легітимації влади та в узгодженні інтересів як легальних, так і легітимних соціальних суб’єктів, що повинно стати підвалиною політики громадянської згоди в суспільстві. Це сприятиме укріпленню соціального ладу й не дозволить організаційно-структурним формам політики набувати самодовліючого значення, забезпечивши, тим самим, природний розвиток інституціональних засад і політики, і всього суспільства.

Проте, як відомо, соціальні інститути фокусують не абстрактно досягнуті спільні інтереси: процес інституціоналізації завжди пов’язаний з виникненням „більш конкретних форм спільного інтересу, довкола якого можуть об’єднуватися громадяни, виробники й утворювані ними численні групи” [6, с. 67]. Це призводить до того, що процес політичної інституціоналізації соціальної реальності є вічно новим. У сучасній теоретичній інтерпретації він постає як взаємодія (конфлікт) громадянського суспільства й держави, що утверджують свою суб’єктність через формування й підтримання легітимного соціального ладу.

Вищезазначене дозволяє дійти **висновку** про те, що політичну інституціоналізацію соціальної реальності, тобто реальність політичну в надсуб'єктній площині можна подати як розвиток соціально-політичних форм і способів організації життя соціуму, що має нарізну мету — встановлення соціального ладу, який забезпечує стабільні мережі соціальних взаємодій (інституцій). Соціальні інституції конституують соціальний лад як есенцію політичної реальності.

Примітки: * Принаймні на теоретико-філософському рівні розгляду буттєвих засад соціального й політичного. Стосовно політологічних досліджень більш практичного штибу, дійсно, часто розглядається вплив політики на соціальну сферу, однак це ніяким чином не торкається теми даного дослідження.

Список літератури: 1. *Гайдєнко І.І.* Аксиология // Современная западная философия. Словарь. – М.: ТОН – Остожье, 2000. – С. 12-14. 2. *Давидович В.Е.* Теория Идеала. – Ростов-н-Д.: Изд-во Ростовского ун-та, 1983. – 184 с. 3. *Демидов А.И.* Порядок как политическая ценность // Полис. – 1992. – № 3. – С. 145-148. 4. *Здравомыслов А.Г.* Потребности, интересы, ценности. – М.: Политиздат, 1986. – 223 с. 5. *Кабыша А.В., Тульчинский М.Р.* Парадигма отечественной социологии в зеркале нормативной лексики ИНИОН // Социс. – 1991. – № 9. – С. 22-37. 6. *Крозье М.* Основные тенденции современных сложных обществ // Социально-политическая жизнь. – 1992. – № 6-7. – С. 64-68. 7. *Плотников В.И.* Аксиология // Социальная философия: Словарь. – М.: Академический проект, 2003. – С. 5-13. 8. *Прохоренко Ю.И.* Политическая реальность: очерки социально-философского исследования. – Хабаровск: Изд-во Хабар. гос. техн. ун-та, 2002. – 279 с. 9. *Тугаринов В.И.* Избранные философские труды. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. – 344 с. 10. *Философия власти.* – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1993. – 271 с.

Надійшла до редколегії 25.09.07

УДК 658.01

С.О. РАЗУМОВСЬКИЙ, канд. екон. наук, доцент

ЛЮДИНА ЯК БІЗНЕС-ФАКТОР В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ КУЛЬТУРІ

У статті автор на прикладі готельної індустрії розглядає людину як бізнес-фактор сучасної економічної культури, аналізує залежність економічного розвитку, добробуту від майстерності підбору кадрів і якості обслуговування.

В статье автор на примере гостиничной индустрии рассматривает человека как бизнес-фактор современной экономической культуры, анализирует зависимость экономического развития, благосостояния от мастерства подбора кадров и качества обслуживания.

In the article the author is considering the man as a business factor of the modern economical culture using the example of hotel industry, he also analyses the dependence of the economical development, well-being on mastery of recruitment and the quality of service.

Актуальність проблеми. Сьогодні реальна економічна культура людини виявляється практично у всіх сферах життєдіяльності людей. Настав